

ROMAN DUDA

Antoni Łomnicki (1881–1941)

Antoni Łomnicki urodził się 17 stycznia 1881 r. we Lwowie. Rodzina była inteligencka z aspiracjami naukowymi. Jego ojciec, Marian Alojzy Łomnicki (1845–1915), był profesorem gimnazjalnym (Tarnów, Lwów), znanym także z pracy naukowej jako zoolog, paleontolog i geolog¹. Szerokie uznanie przyniosło mu wykopanie przez ekspedycję pod jego kierunkiem szkieletów nosorożca i mamuta w Staruni koło Kołomyi. W uznaniu jego zasług naukowych został wybrany na stanowisko prezesa Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, towarzystwa bardzo zasłużonego i działającego do dzisiaj². Antoni miał dwóch starszych braci: Jarosława Ludomira (1873–1931) i Maksymiliana (1877–1947). Ten pierwszy kontynuował zainteresowania przyrodnicze ojca, był bowiem także znany jako entomolog (gdzie miał największe osiągnięcia), geolog i paleozoolog³, a nadto jeden z jego synów, Zbigniew Łomnicki (1904–1994), został matematykiem podobnie jak stryj Antoni⁴.

Antoni Łomnicki całe swoje życie spędził w rodzinnym mieście. Tam upłynęło jego szczęśliwe dzieciństwo, tam uczęszczał do IV Gimnazjum i tam, po maturze uzyskanej w 1899 roku, studiował matematykę i fizykę na Uniwersytecie Lwowskim, za profesorów mając znanych matematyków Józefa Puzynę (1856–1919), Jana Rajewskiego (1857–1906) i Stanisława Kępińskiego (1867–1908), a także wybitnego fizyka Mariana Smoluchowskiego (1872–1917)⁵ i filozofa Kazimierza Twardowskiego (1866–1938).

¹ Marian Łomnicki ma biogram w *Polskim Słowniku Biograficznym*, t. 17.

² *Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika*, red. K. Maślankiewicz, Warszawa 1981; zob. też. *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1. *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*, II wyd., red. B. Sordylowa, Warszawa 2004.

³ Także Jarosław Łomnicki ma biogram w *Polskim Słowniku Biograficznym*, t. 17.

⁴ Zob. jego biogram — R. Duda, *Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską*, Wrocław 2014, s. 284–285.

⁵ Biogramy wszystkich czterech można znaleźć w *ibidem*; zob. też umieszczoną tam bibliografię.

W ówczesnej Galicji studia uniwersyteckie kończyły się dyplomem nauczycielskim i/lub doktorskim. Dyplom nauczycielski był trudny do uzyskania, procedury egzaminacyjne były bowiem uciążliwe i trwały parę miesięcy. Był jednak wysoko ceniony, gdyż uprawniał do nauczania w gimnazjach, dając w ten sposób możliwość uzyskania dobrze płatnej i cenionej posady gimnazjalnego profesora. Dyplom doktorski natomiast otwierał możliwość kariery akademickiej. W listopadzie 1903 r. Antoni Łomnicki zdobył oba dyplomy jednocześnie, nauczycielski z wynikami celującymi ze wszystkich egzaminów i doktorski na podstawie rozprawy o odwzorowaniach konformnych, której promotorem był Józef Puzyna. Potem przez rok był zastępcą profesora w V Gimnazjum we Lwowie, a na następne dwa lata (1904–1906) został już pełnym profesorem w I Gimnazjum w Tarnowie. W tym czasie, w 1905 r., ożenił się z Władysławą z domu Baecker⁶, a rok później urodziła im się córka Irena⁷.

W sprawozdaniach szkolnych tarnowskiego gimnazjum Łomnicki opublikował rozprawę⁸, w której podał zarys historii kartografii i jej podstawy matematyczne. W okresie poprzedzającym I wojnę światową gimnazja galicyjskie były uważane za „zakłady naukowe” i doroczne ich sprawozdania były publikowane. Niejednokrotnie zawierały prace, na ogół przeglądowe, na dobrym poziomie naukowym. Taka była rozprawa Łomnickiego, a w przyszłości kartografia matematyczna stanie się jedną z tych dziedzin, w których Łomnicki wyrobił sobie międzynarodowe uznanie.

Jako dobrze zapowiadający się matematyk, Antoni Łomnicki uzyskiwał roczne stypendium wiedeńskiego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które wykorzystał na pobyt z rodziną w Getyndze. Był to rok akademicki 1906/1907, a Getynga znajdowała się wtedy u szczytu znaczenia, przyciągając matematyków z całego świata znakomitymi nazwiskami. Młody Łomnicki słuchał więc wykładów takich znakomitości, jak David Hilbert (1862–1943), Felix Klein (1849–1925), Hermann Minkowski (1862–1909), Gustav Herglotz (1881–1953) i Carl Runge (1856–1927), a także uczestniczył w tamtejszym seminarium. Nie tylko zetknął się tam z wielkim światem matematyki, lecz przy okazji poznał grupę studentów-Polaków, wśród których był Stanisław Kępiński, jego profesor ze Lwowa

⁶ Władysława Łomnicka (1882–1941 lub 1942), z domu Baecker. Mieli dwie córki, Irenę i Ewę (zob. niżej). Rozwiedziona z Antonim Łomnickim w 1935 r., zmarła we Lwowie w czasie okupacji niemieckiej.

⁷ Irena Łomnicka (1906–1987), *primo voto* Wachlowska, *secundo voto* Bombowa. Deportowana przez Sowieców do Kazachstanu, wyszła z armią gen. Andersa ze Związku Sowieckiego. Zamieszkała na Zachodzie (Kanada, Wielka Brytania), a w 1971 r. przeniosła się do kraju.

⁸ A. Łomnicki, *Podstawy matematyczne kartografii*, „Sprawozdania Gimnazjum I w Tarnowie za rok 1904/05”, Tarnów 1905, s. 1–34.

(na rok przed swoją śmiercią), oraz znani później matematycy: Tadeusz Banachiewicz (1882–1954), Antoni Przeborski (1871–1941), Waław Sierpiński (1882–1969), Hugo Steinhaus (1887–1972) i Włodzimierz Stożek (1883–1941). Kilku z nich będzie miało związek ze Lwowem — niebawem habilituje się tam Sierpiński i będzie profesorem uniwersytetu do wybuchu I wojny światowej w 1914 r., Steinhaus habilituje się w 1917 r. i zostanie profesorem uniwersytetu oraz jednym z twórców lwowskiej szkoły matematycznej⁹, a Stożek będzie miał katedrę matematyki na Politechnice Lwowskiej. Po kilku latach, z nadejściem Niemców, Łomnicki i Stożek staną przed tym samym plutonem egzekucyjnym.

Z Getyngi Łomniccy wrócili do Lwowa, gdzie Antoni został profesorem gimnazjalnym w VII Gimnazjum i pozostawał na tym stanowisku do 1920 r., a w roku szkolnym 1916/17 był nawet dyrektorem. Ciągnęło go jednak do świata akademickiego i w roku 1913/14 podjął wykłady matematyki w Szkole Politechnicznej we Lwowie. Zostały mu one zlecone, chociaż nie miał jeszcze habilitacji. Tak zaczął się jego związek z tą uczelnią, której pozostanie wierny do końca życia (po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Szkoła Politechniczna stała się Politechniką Lwowską).

Karię wykładowcy akademickiego przerwał jednak Łomnickiemu wybuch I wojny światowej. Latem 1914 r. Lwów na niemal rok zajęli Rosjanie, ale w 1915 r. wrócili Austriacy i do listopada 1918 r. Lwów pozostawał na zapleczu frontu państw centralnych. Po ich kapitulacji wybuchła jednak wojna polsko-ukraińska. Ukraińcy chcieli zagarnąć Lwów, widząc w nim stolicę Zachodniej Ukrainy, ale w obronie jego polskości poderwali się mieszkańcy, wśród których był ochotnik, szeregowy Antoni Łomnicki. Za udział w walkach otrzymał Krzyż Obrony Lwowa i awans na stopień oficera podporucznika. Wojsko nie było jednak jego powołaniem i kiedy Ukraińcy zostali wyparci za Zbrucz, w sierpniu 1919 r. Łomnicki habilitował się na Politechnice, uzyskując w ten sposób *veniam legendi*, czyli prawo wykładowania i profesorskiego awansu. W ślad za tym poszła nominacja na stanowisko zastępcy profesora, w związku z czym uzyskał urlop w gimnazjum, ale już do niego nie wrócił. Wkrótce wybuchła kolejna wojna, tym razem polsko-bolszewicka, w której Łomnicki wziął udział już jako podporucznik i dopiero po jej ustaniu wrócił, w sierpniu 1920 r., na Politechnikę, ale tym razem już jako profesor nadzwyczajny i kierownik II katedry matematyki, od 1921 r. zaś jako profesor zwyczajny na tej katedrze. W 1920 r. Łomnickim urodziła się druga córka¹⁰.

⁹ R. Duda, *Lwowska szkoła matematyczna*, II wyd., Wrocław 2014.

¹⁰ Ewa Łomnicka, po mężu Broszkiewicz (1920–2000). Była docentem psychiatrii Akademii Medycznej w Krakowie (obecnie Collegium Medicum UJ).

Przejęcie z gimnazjum na politechnikę było końcem kariery nauczycielskiej Antoniego Łomnickiego i rozpoczęciem nowego etapu w jego życiu, jednakże doświadczenie kilkunastu lat pracy w charakterze gimnazjalnego profesora sprawiło, że do końca życia bardzo zajmowały go sprawy dydaktyczne. Świadczy o tym jego odczyt z dydaktyki matematyki na IX Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich (Kraków, 1911) i później — na I Zjeździe Matematyków Polskich (Lwów, 1927) czy na Kongresie Matematyków Krajów Słowiańskich (Warszawa, 1929), a także chętnie podejmowane wykłady na kursach nauczycielskich, aktywne zaangażowanie w reformy programów szkolnych, a przede wszystkim podręczniki szkolne i akademickie, których napisał sporo¹¹. Jeszcze jako nauczyciel gimnazjalny przygotował podręcznik z geometrii dla szkół średnich¹², którego następnie, zmieniane i rozszerzane, wydania (z lat 1912–1930) obejmowały planimetrię, stereometrię, trygonometrię i geometrię analityczną. Także później, już jako profesor politechniki, wydawał kolejne podręczniki dla gimnazjów i liceów, niektóre wznawiane jeszcze po II wojnie światowej. Były dobrze napisane i cieszyły się zasłużoną popularnością. Wyjątkową pozycję zajmowały jego *Tablice...*¹³, które ukazały się w 1926 r., a potem były wznawiane do roku 1951, osiągając łącznie 13 wydań.

Na podręcznikach Łomnickiego kształciły się całe generacje młodzieży. Chwalono je za język, wybieganie poza szarżyznę szablonów, jasny i zrozumiały wykład. Podobnie dużym powodzeniem cieszyły się jego podręczniki akademickie, a zwłaszcza popularny podręcznik rachunku różniczkowego i całkowego¹⁴, chwalony za swoje zalety. Jeden z recenzentów pisał:

Podręcznik analizy dla przyrodników i techników odznacza się nieprzeciętnymi walorami. [...] Podręcznik jest przy tym popularny, w najlepszym sensie tego słowa, i nawiązuje wprost do wiadomości zdobytych przez czytelnika w szkole średniej. Nie jest też obarczony wywodami abstrakcyjnymi, które są zbyt częste dla tych, dla których analiza matematyczna jest tylko nauką stosowaną. Dzieło to wyróżnia się swoimi zaletami nawet na tle literatury podręcznikowej [...] i jest cennym nabytkiem polskiego piśmiennictwa naukowego¹⁵.

Kiedy w wieku 39 lat Antoni Łomnicki rozpoczynał etap akademicki swego życia, miał już wysoką pozycję naukową potwierdzoną uzyskaniem najwyższych stanowisk akademickich — był profesorem zwyczajnym reno-

¹¹ L. Maligranda, *Antoni Łomnicki*, „Wiadomości Matematyczne” 44, 2008, s. 61–112 — wlicza 24 podręczniki Antoniego Łomnickiego, z których 12 ma w tytule lub podtytule słowa wskazujące, że są to podręczniki dla szkół średnich.

¹² A. Łomnicki, *Geometria. Podręcznik dla szkół średnich*, Lwów-Warszawa 1911, s. 289.

¹³ A. Łomnicki, *Tablice matematyczno-fizyczne czterocyfrowe*, Lwów-Warszawa 1926, s. xxii + 74.

¹⁴ A. Łomnicki, *Rachunek różniczkowy i całkowity dla potrzeb przyrodników i techników*, 3 tomy, Kraków 1935–1936 (wznowienia: Katowice 1947–1948 i Katowice 1949).

¹⁵ *Polskie wydawnictwa naukowe*, „Mathesis Polska” 1938, nr 11, s. 62.

mowanej uczelni i kierownikiem jednej z trzech tamtejszych katedr matematyki¹⁶. Nastąpiły dwie (niepełne jednak) najlepsze dekady w jego życiu, wypełnione dalszą niezmierną aktywnością na polu naukowym w zakresie matematyki i paru dziedzin pokrewnych, czemu towarzyszyły wykłady dla studentów, pisanie podręczników i książek oraz czynny udział w życiu lwowskiego, polskiego i międzynarodowego środowiska naukowego.

Jak wspomniano, pracę naukową rozpoczął jeszcze jako nauczyciel, a kontynuował jako profesor. Jego dużym osiągnięciem, uzyskanym jeszcze w czasie wojny, było sformułowanie i udowodnienie twierdzenia z teorii funkcji rzeczywistych, które głosi, że każda funkcja rzeczywista mająca dowolnie małe okresy jest stała prawie wszędzie¹⁷. Wprawdzie twierdzenie to odkrył wcześniej inny polski matematyk, Celestyn Burstin (1888–1938), jednakże podany przez Burstina dowód był niepoprawny. Łomnicki odkrył to twierdzenie niezależnie i udowodnił, a ze względu na jego duże znaczenie jest ono dzisiaj dobrze znane¹⁸. Innym ważnym osiągnięciem Łomnickiego była jego praca z 1920 r. (opublikowana jednak dopiero w 1923 r.)¹⁹, odnosząca się do teorii prawdopodobieństwa. W owym czasie rachunek prawdopodobieństwa nie miał solidnych podstaw matematycznych i nawet wielki David Hilbert sugerował w 1900 r., że jeśli się takich podstaw nie znajdzie, to należy zostawić go fizykom jako część ich nauki. Otóż znaczenie pracy Łomnickiego polegało na pomysł, żeby teorię prawdopodobieństwa oprzeć na teorii miary, traktując prawdopodobieństwo jako miarę na stosownym zbiorze zdarzeń elementarnych. Podobne stanowisko zajął Hugo Steinhaus (w pracy opublikowanej w tym samym tomie), a od roku 1933, kiedy ukazała się fundamentalna w tym zakresie praca Andreja Kołmogorowa (1903–1987), jest ono powszechnie przyjmowane. Tak ujmowana teoria prawdopodobieństwa stała się pełnoprawną dziedziną matematyki i przeżywa od tego czasu bujny okres rozwoju.

Łomnicki opublikował jeszcze kilka innych ciekawych prac matematycznych, m.in. o konstrukcji wielomianu najniższego stopnia, przyjmującego, on i jego niektóre pochodne, zadane wartości w określonych punktach, a także odnoszących się do uogólnienia trójkąta Pascala, prostszego dowodu wzoru

¹⁶ Por. R. Duda, *Katedry matematyczne i ich obsada na Politechnice Lwowskiej do 1945 r.*, „Antiquitates Mathematicae” 8, 2014, s. 47–74.

¹⁷ A. Łomnicki, *O wielookresowych funkcjach jednoznacznych zmiennej rzeczywistej*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, Wydział III, 11, 1918, s. 807–846.

¹⁸ Szczegóły i komentarze: L. Maligranda, *op. cit.*, s. 80–81.

¹⁹ A. Łomnicki, *Nouveaux fondements du calcul des probabilités (Definition de la probabilité fondée sur la théorie des ensembles)*, „Fundamenta Mathematicae” 4, 1923, s. 34–71.

Stirlinga, twierdzenia de Moivre'a-Laplace'a z rachunku prawdopodobieństwa itp.²⁰

Od połowy lat dwudziestych wracały zainteresowania Łomnickiego kartografią matematyczną. Przypomnijmy, że podstawowa trudność kartografii polega na tym, iż na płaskich mapach usiłuje się przedstawić powierzchnię kuli ziemskiej (czy innego ciała niebieskiego), ale ta powierzchnia jest nieforemna i niespłaszczalna (matematycznie mówiąc, nierozwijalna na płaszczyźnie). Przy każdym takim przedstawieniu muszą więc pojawić się zniekształcenia, zmianie ulegają np. długości linii, wielkości kątów, pola powierzchni itp. W kartografii matematycznej powierzchnię Ziemi przyjmuje się za sferę (dla map w skali mniejszej niż 1:1 000 000) lub za elipsoidę (dla map w skali większej) oraz definiuje różne ich odwzorowania (projekcje) na płaszczyznę. Podstawowe projekcje są cztery (Mercatora normalna, Mercatora uniwersalna poprzeczna, Gaussa-Krügera, Broussilhe'a), ale czasem jeszcze nieco się je modyfikuje w celu uwzględnienia jakichś specyficznych potrzeb. Łomnicki napisał pierwszy polski i od razu znakomity podręcznik z tej dziedziny²¹, a następnie w kilku pracach podjął krytykę projekcji użytej przy opracowywaniu Międzynarodowej Mapy Świata w skali 1:1 000 000. Krytyka ta odbiła się wtedy głośnym echem w świecie, a niektóre rozwiązania proponowane przez Łomnickiego (także później) weszły na stałe do literatury. Wyrazem uznania, jakie Łomnicki zdobył na tym polu, było powołanie go w charakterze eksperta do składu CINA (Międzynarodowej Komisji Żeglugi Powietrznej), mającej siedzibę w Paryżu.

Antoni Łomnicki był też gorliwym propagatorem metod statystycznych i probabilistycznych, czego wyrazem są nie tylko jego popularne *Tablice* [...], lecz także artykuły przeglądowe w czasopiśmie Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika „Kosmos” oraz wykłady na kursach dla nauczycieli. Kiedy Polskie Towarzystwo Statystyczne rozpoczęło w 1938 r. wydawanie czasopisma „Przegląd Statystyczny”, Łomnicki znalazł się w jego Komitecie Redakcyjnym.

W roku akademickim 1929/1930 Łomnicki otrzymał najpierw urlop płatny, a następnie stypendium Funduszu Kultury Narodowej na odbycie podróży zagranicznej. Czas ten spędził najpierw we Lwowie, a następnie wyjechał i przebywał po parę miesięcy w Rzymie, Paryżu, Getyndze i Berlinie.

Po uzyskaniu rozwodu w 1935 r. ożenił się powtórnie. Jego drugą żoną była Maria z domu Turowicz²²; to drugie małżeństwo było bezdzietne.

²⁰ Szczegóły: L. Maligranda, *op. cit.*, s. 78–90.

²¹ A. Łomnicki, *Kartografia matematyczna*, Lwów-Warszawa 1927, ss. vii + 191 (wyd. II zmienione, 1956).

²² Maria Łomnicka, z domu Turowicz (1906–1979). Po wojnie zamieszkała w Krakowie, a potem przeniosła się do Gliwic.

Przystojny i arystokratycznie wyglądający Antoni Łomnicki był znany z niezależności oraz dużej odwagi cywilnej i wojskowej. To i powaga naukowa sprawiała, że w środowisku akademickim cieszył się dużym autorytetem. Wyrazem płynącego stąd uznania były wybory na różne stanowiska i przyznawane mu członkostwa. W roku 1930/1931 był dziekanem Wydziału Ogólnego Politechniki Lwowskiej, a w roku 1933 został nawet wybrany na stanowisko rektora Politechniki. Stanowiska tego jednak nie objął, Prezydent RP nie zatwierdził bowiem tego wyboru (na przeszkodzie mogły stanąć endeckie przekonania Łomnickiego). Mimo to w latach 1938/1939 i 1939/1940 był prorektorem Politechniki. Był też trzykrotnie prezesem Oddziału Lwowskiego Polskiego Towarzystwa Matematycznego (w latach 1922/1923, 1923/1924 i 1939/1940).

O szerokim uznaniu, jakim cieszył się w świecie nauki, świadczy też wybór na członka Towarzystwa Naukowego we Lwowie (przybrany 1922, zwyczajny 1928), Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (korespondent 1922, rzeczywisty 1938) i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (1938).

Skromności charakteru towarzyszyło umiłowanie samotności. Lubił pracować samotnie, najchętniej w zaciszu własnego domu. Uprawiał też sport samotnych, jakim jest taternictwo²³. Brał udział m.in. w pierwszych przejściach na Szczyrbską Przełęcz (1917) i na Sławkowski Szczyt (1924). Głośne było uratowanie życia rannemu turyście na Mięguszowieckim Szczycie Czarnym. Jak sam napisał na odwrocie jednego ze swoich zdjęć taternickich, za dewizę miał „prowadzić młodzież na szczyty”.

Antoni Łomnicki miał „dar jasnego i zajmującego wykładu [...] cieszył się wielką popularnością i sympatią młodzieży” (A. Alexiewicz), „jego wykłady w Politechnice Lwowskiej cieszyły się niesłabnącą popularnością” (W. Orlicz), „któż nie znał jego podręczników z geometrii?” (K. Szałajko), „był powszechnie lubiany i podziwiany, miał wielu przyjaciół, którzy cenili jego zalety duchowe” (S. Banach)²⁴.

Warto też pamiętać o innych jeszcze zasługach prof. Łomnickiego dla lwowskiego środowiska matematycznego. Jako kierownik katedry dysponował etatami, które chętnie wykorzystywał jako pomoc dla młodych. Zatrudnił Stefana Banacha (1892–1945) w 1920 r., chociaż nie miał on skończonych studiów, umożliwiając mu w ten sposób start do wielkiej kariery. Adiunktami u niego byli też Stefan Kaczmarz (1895–1939) i Stanisław Mazur (1905–1981), inni znani matematycy.

²³ Z. i W. Paryscy, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 2004.

²⁴ Przytaczam te opinie za: L. Maligranda, *op. cit.*, s. 99–102.

W 1939 r. na ten świat pokoju zwała się wojna. W niespełna dwa tygodnie po rozpoczęciu agresji na Polskę, Niemcy podeszli 12 września 1939 r. pod Lwów. Miasto poderwało się do obrony i zaczęło się oblężenie. W tydzień później w sukurs Niemcom przyszli jednak sprzymierzeni z nimi wówczas Sowieci, po czym Niemcy się wycofali. Sytuacja stała się beznadziejna i 23 września miasto poddało się Sowiecom. Nowe porządki okazały się brutalne. Zamknięto polskie uczelnie i uruchomiono ukraińskie. Politechnika Lwowska stała się Instytutem Politechnicznym, którym początkowo rządził komisarz ppłk Jusimow. W tej nowej sytuacji prof. Łomnicki potrafił się zachowywać nadzwyczaj godnie, o czym świadczy następujący epizod:

Jedno z zebrań między 15 a 20 października 1939 roku na Wydziale Mechanicznym prowadził Jusimow, rozpoczynając od niewybrednego ubliżania narodowi i państwu polskiemu, armii polskiej, a także profesorom Politechniki, którzy rzekomo nie brali wzorów z nauki i techniki radzieckiej, studentom zaś za uleganie podszeptom faszyzmu. Przed katedrą siedzieli profesowie i w otwartej dyskusji zabrał głos prof. Antoni Łomnicki, prostując zarzut nieutrzymywania kontaktu z nauką radziecką, gdyż właśnie w jego specjalności — matematyce — były one szczególnie żywe i udokumentowane. Wtedy wściekły Jusimow — brudny prymityw, w brudnej rubaszce przepasanej pasem, o haczykowatym nosie, oblatujących hajdawerach, częściowo wpuszczonych do wysokich, nieczyszczonych butów — rzucił się w kierunku eleganckiego, kulturalnego, rzeczowego prof. Łomnickiego i wymachując mu palcem przed nosem wykrzykiwał „se ne tak, profesor Łomnickij, se ne tak buło, my łuczsze znajem?”. Obecni na sali zamarli wobec takiego zachowania, ale błdy prof. Łomnicki nie dał się sprokocować i zachował zimną krew. Zebranie zaś po tym incydencie zamknięto²⁵.

Parę tygodni później Jusimowa zastąpił były dyrektor kijowskich tramwajów M.P. Sadowskij i Łomnicki znalazł się wśród profesorów, którym pozwolono wykładać. Podobnie jak pozostali profesorowie, wykładał po polsku.

Kolejna dramatyczna zmiana miała miejsce dwa lata później, kiedy na Sowiech napadli Niemcy. Weszli oni do Lwowa 30 czerwca 1941 roku i już 3 lipca aresztowali prof. Łomnickiego, nie pozwalając wziąć mu płaszcza ani kapelusza. Zachowała się relacja jego żony Marii dotycząca tej tragicznej nocy 3/4 lipca 1941 r.

Nigdy nie zapomnę tej strasznej dla mnie, koszarnej nocy z 3 na 4 lipca 1941 roku, kiedy w 3 dni po zajęciu Lwowa Niemcy napadli na nasz dom i zabrali mi męża. Około 11 w nocy udaliśmy się z mężem na spoczynek; wkrótce usłyszeliśmy brutalne dobijanie się do drzwi frontowych i alarmujące dzwonięcie. [...] Do przedpokojku wtargnęło pięciu rozbestwionych niemieckich zbirów w szarozielonych mundurach i odznakami trupiej czaszki. [...] Mąż, żegnając się ze mną, powiedział mi jedynie, że kompletnie nie orientuje się, o co chodzi i ja też nie wiedziałam. [...] Zostałam sama — przerażona i oszołomiona tym niesłychanym i nieludzkim napadem na mieszkanie uczonogo i profesora, stojącego z dala od polityki. O śnie nie było mowy, długie godziny stałam struchlęta przy oknie, czekając dnia, by wyjść i starać się o wyjaśnienie tej zagadkowej napaści. Gdy nastał świt, zobaczyłam z okna mego mieszkania

²⁵ Z. Popławski, *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, Wrocław 1992; cyt. za: L. Maligranda, *op. cit.*, s. 71.

na trzecim piętrze, jak na Wzgórzach Wuleckich zaczął się jakiś ruch²⁶. Ukazały się sylwetki ludzi; potem grupa osób oddzieliła się od reszty pozostającej pod bursą Abrahamowiczów i zeszła po pochyłości terenu niżej i skryli się za domem dr. Nowak-Przygodzkiego. Usiadłam na tapczanie, nie rozumiejąc, co oznacza ten ruch o tak wczesnej godzinie, a było to około 4 rano. W tej sekundzie usłyszałam pierwszą salwę — zrozumiałam — wybiegłam na klatkę schodową, której okna wysunięte nieco na prawo dawały mi możliwość szerszego widzenia, a wtedy zobaczyłam, że ludzie, którzy schodzili z góry, zatrzymywali się mniej więcej w połowie wzgórza w niewielkiej kotlinie. Rozpoznałam żołnierzy niemieckich, następnie mężczyzn w cywilnych ubraniach, były również jakieś kobiety, a jedna postać zrobiła na mnie wrażenie księdza w sutannie. Później zostało wyjaśnione, że był to ksiądz Komornicki, gość profesora Tadeusza Ostrowskiego. Widziałam postać w popielatym ubraniu. Zupełnie odciąłem męża, ale nie chciałam nawet dopuszczać tej myśli do siebie. Kilkakrotnie sprowadzano po pięć osób i widziałam, jak po salwie karabinowej ludzie ci padali. Stałam przykuta do miejsca, nieprzytomnie patrząc na to katowskie widowisko, a przy mnie dwie panie z sąsiedztwa — tj. Janina Więckowska, później żona sędziego Zeneka w Krakowie i p. Solecka, żona prof. gimn. Lwów ul. Kazimierzowska. Czy byli to aresztowani tej nocy profesorowie? Czy był między nimi mój mąż? Z powodu odległości nie mogłam rozpoznać. [...] Rano dowiedziałam się, że dwadzieścia kilka żon profesorów i najwybitniejszych lekarzy znajduje się w moim położeniu²⁷.

Niestety, w tej grupie rozstrzelanych profesorów był także Antoni Łomnicki.

АНТОНИ ЛОМНИЦКИ (1881–1941)

Резюме

Антони Ломницки был одним из выдающихся математиков, связанных с Университетом Яна Казимира во Львове и Львовским политехническим институтом. Педагогическую и научную карьеру связал с Тарновом и Львовом. Его наследие включает работы, в частности, по теории вероятности, математической картографии и статистике. Увлекался альпинизмом в Татрах. В статье представлена также военная судьба Антония Ломницкого под советской оккупацией и обстоятельства его смерти после взятия немцами Львова в 1941 г.

Перевел Ежи Россеник

Antoni Łomnicki (1881–1941)

Summary

Antoni Łomnicki was one of the outstanding mathematicians associated with the Jan Kazimierz University in Lvov and the Lvov University of Technology. His teaching and academic career was linked to Tarnów and Lvov. His scholarly oeuvre encompassed papers

²⁶ Inaczej niż dzisiaj, Wzgórze Wuleckie były wówczas niezadrzewione.

²⁷ M. Łomnicka, *Kozmarna noc*, „Czerwony Sztandar” z 15.12.1945 r. Cyt. za L. Maligranda, *op. cit.*, s. 72–73.

dealing with e.g. theory of probability, mathematical cartography or statistics. He was also passionate about mountaineering. The article examines also Antoni Łomnicki's wartime story under the Soviet occupation and the circumstances of his death after the city was seized by Germans in 1941.

Translated by Anna Kijak